

Sosyal Boyutlarıyla Geçmişten Günümüze Beden Tasarımında Sporun Uluslaşma ve Modernleşme ile İlişkisi¹

Social and Historical Aspects of Designing the Body with Reference to the Relationship
between Sport and Nationalisation

Mehmet KURTCEBE*, Tuğça POYRAZ**

Öz

Bu çalışmada sosyal bilimlerde giderek daha çok ilgi gören ve beden çalışmaları alanında önde gelen konulardan biri olan sporun uluslaşma ile ilişkisi tarihsel bir düzlemde, modernleşme odağında ele alınmaktadır. Bedene dair benimsenen yaklaşım, bedenin sosyal ilişkilerin taşıyıcısı ve yönlendiricisi olarak edindiği role odaklanmaktadır. Bedene dair bu güncel yaklaşım, spor ve ulus ilişkisinin tarihine odaklanan çalışmalara değinerek sunulmaktadır. Beden ve uluslaşma arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması ile son dönemde pek çok yeni çalışma ortaya konmuştur. Bahsi geçen çalışmalardan önde gelenlerinden hareketle, beden, spor ve uluslaşma ilişkisi incelenmektedir. Söz konusu ilişkinin sıkı bağlarla kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Modernleşme ile ortaya çıkan bedene dair beden eğitimi, sağlık, hijyen, bilim, yönetim gibi alanlara eşlik eden ordu, disiplin, yaşam tarzı gibi alanlardaki yenilikler, devlet ve sporun ilişkisini farklı bir boyuta taşımıştır. Türkiye örneği ele alındığında, beden ve sporun uluslaşma ve modernleşme ile ilişkisi dikkat çekicidir. Türkiye’de modernleşme ile ortaya çıkan dinamiklerin izleri, günümüzde farklı biçimleriyle ulus ve spor ilişkisinde ortaya konmaktadır. Araştırma, Türkiye örneğini incelemesi ve günümüze dair açtığı çerçeve ile bu alana katkı vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Türk modernleşmesi, uluslaşma, spor sosyolojisi, beden sosyolojisi, Cumhuriyet Tarihi.

Abstract

This study explores the relationship between sport and nationalisation in a historical basis focusing on modernisation. It is a prominent issue in body studies with growing popularity in social sciences. The role played by embodied social relations is reflected in the body approach applied in the study. This up-to-date approach is presented with reference to studies addressing history of sport and nationalisation. The relationship between body and nationalisation was redefined in the last quarter of twentieth century and a considerable number of studies have been published ever since.

¹ Yazarın "Tarihsel Sosyolojik Açıdan Beden İmgesi: Türkiye’de Uluslaşma Öncesinden Günümüze Beden Tasarımı ve Temsilleri" isimli doktora çalışmasından üretilmiştir.

* Araştırma Görevlisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: mehmetkurtcebe@kmu.edu.tr ORCID: 0000-0001-8174-5327

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: tpoyraz@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3717-4728

Current prevailing studies are explored dealing with body, sport and nationalisation. Progressive transitions in areas such as physical education, health, hygiene, science, government as well as army, discipline and life style during modernisation redefined the relationship between nation-states and sport. It is concluded that the relationship between them is strong considering particularly the case in Republic of Turkey. The study aims to explain this relationship with reference to Turkish society and the current situation.

Keywords: Turkish modernization, nationalisation, sociology of sport, sociology of the body, History of the Republic of Turkey

Giriş

Beden imgesinin modern dönemde en belirgin olarak görünürlük kazandığı alanlardan biri spor olmuştur. “Modern sporlar hiç kuşkusuz Avrupalı bilim insanlarının kültür fizik olarak adlandırdıkları kavramın sayısız biçimlerinden biridir” (Guttman, 1994, s.141). Modern dönem öncesinde sporu andıran fiziksel faaliyetler ve oyunlar olsa da spor kavramı içerisinde değerlendirilmeleri güçtür (Vigarello, 2007). Bazı kuramcılara göre ise spor modern öncesi dönemlerden beri varlığını sürdürmektedir (Jonasson, 2013). Zamanın hesaplanabilir birimlere bölünmesi ve hızın denetimi, ölçüm sistemlerinin gelişmesi ve mekânın yönetimi, rekabet kültürünün gelişmesi ve centilmenliğin beden faaliyetlerinde ifadesi gibi modern topluma has yönler, özgün bir beden yaklaşımı boyutu ortaya çıkarmıştır (Eichberg, 2009). Aristokraziye özgü olan oyunlar ve fiziksel aktivite imkanları, orta sınıfın büyümeye başlamasıyla orta sınıfa yayılmıştır. Buna rağmen, alt sınıflar üst sınıflara özgü sporlara ulaşmakta zorluk çekmektedir. Aynı zamanda hareket, çalışanların bedensel gelişimini sağlamak ve sağlıklı toplumlar oluşturmak için özendirilmiştir. Gençlerin spor yapmasının önemi ve ulusal ilerlemeyi sağlamadaki rolü vurgulanmıştır. Beden üzerinden işleyen bir gelişim söylemi oluşturulmuştur (Vigarello, 2006).

Kültürel çalışmalar tarihsel süreç içerisinde bedensel aktivitenin gelişimini ve bedeninin endüstriye uygun hale getirilmesini ele almaya başlamıştır. Sosyal dünya ile spor gibi teknik yönleriyle anılan alanların buluşmasında rol oynayan nedenlerden biri, söz konusu sosyal bilimler ve teknik bilimler arasındaki etkileşimdir. Fiziksel kültür çalışmaları alanında yapılan araştırmalar, sporun modern dönem öncesinden bugüne gelişimini ve sosyal, kültürel, siyasal gibi alanlarla beraber ifade ettiklerini incelemektedir. Frankfurt Okulu gibi eleştirel teorilerin etkisi altındaki çalışmalarda, sporun kapitalizmin gelişim sürecinde ve endüstrileşme sürecinde payı açığa çıkarılmaktadır. Spor endüstrileşmeden önce özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde yarı özerk bir alan olsa da kapitalist ekonominin alanına dahil olacak biçimde şekillenmiştir (Andrews, 2006). Sporda amatör ruhun, modern olimpiyatların kurucusu Coubertin tarafından benimsenmeye çalışılan centilmenlikle ilişkili halinin; Batıda gelişen, dinin egemenliğindeki beden anlayışıyla bir bağı bulunmaktadır. Söz konusu bağın, Batılı ve beyaz olma ile temsil edilen beden imgesini ve güç ile ilişkili odakları öne çıkarması, kazanç ile kurulan ilişkide açığa çıkmıştır. Coubertin’in renk, dil, din ve geçmiş gibi ayrımlar olmadan herkesin katılabileceği olimpiyatlar idealinin önüne, küresel eşitsizlikler nedeniyle gelişmemiş ülkelerdeki sporcuların nasıl kendini hazırlayıp katılabileceği gibi sorunlar geçmiştir. Dahası, tüm dünyada, zamanla amatörlüğün tanımı ve sporcuların çalışmadığı günler için alacağı maddi desteklerden devletlerin düzenli gelir sağlamasına kadar çeşitli konular kabul görmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği’nden sporcuların özel şartlar sağlanarak yetiştirilmesi gibi ulusal propaganda çabalarına, Olimpiyat Komitesi’nin maddi kazanç sağlayacağı yollar açılması ve bazı sporların yapısı gereği, yarı profesyonel sporcuların kabul görmesi gibi değişimler baş göstermiştir (Llewellyn ve Gleaves, 2016). Amatör spor ruhundan, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde iyice belirginleşen (Llewellyn ve Gleaves, 2016), şirketleşmenin ve reklamların gölgesindeki ve ticari faaliyetlere yönelik fiziksel aktivite tarzının ağırlık kazandığı bir spor dünyasına doğru değişim görülmüştür. Kültürel alana dahil olan spor faaliyetleri, ürünlere dönüşme eğiliminde olmuştur (Andrews, 2006). Bedeni bizim dışımızda, durağan ve geliştirilmeye muhtaç bir nesne olarak görmektense ilişkilerin ve kimliğin ve kişiliğin bir parçası olarak görmek, beden araştırmalarında ağırlığını artırmıştır. Bedenin durağan ve maddi yönündense devingen ve manevi boyutlarının varlığı ortaya çıkarılmıştır (Eichberg, 2007). Beden imgesinin ve onun sporda rekabet gibi kavramlarla birleşen tezahürünün günümüz toplumunda görünürlüğünün arttığı dikkat çekmektedir.

Spor sosyolojisi alanında önde gelen bazı araştırmacılar ve konular bulunmaktadır. Bu alandaki başat konulardan biri ulus ve spor ilişkisidir. Bahsi geçen ilişkiye ışık tutan pek çok konu hakkında çeşitli araştırmacıların çalışmaları bulunmaktadır. Allen Guttmann, Norbert Elias, Eric Dunning, Sigmund Loland ve Henning Eichberg dikkat çeken araştırmalar gerçekleştirmişlerdir (Jonasson, 2013). David L. Andrews, Kevin J. Delaney, Richard Giulianotti, Noel Dyck gibi araştırmacılar; önde gelen eserlerde yer bulmuşlardır ve alanında öncü isimlerden diğerleridir (Newman, 2017). Bu isimlere Georges Vigarello, Alan Tomlinson, Jay J. Coakley, Cheryl L. Cole gibi isimler dahil edilebilir. Bu araştırmada, söz konusu isimlerin ulus ve beden düzenlenmesi ile ilgili çalışmalarına değinilerek konu ele alınacaktır. Bahsi geçen isimler arasından, çalışmalarında ele aldıkları konular araştırmanın amacına daha fazla uygun olanlara daha geniş yer verilecektir. Araştırmada dünya çapında araştırmalara yer verilmesinin ardından konu Türkiye özelinde ele alınacaktır.

Spor Tarihi ve Spor Sosyolojisi

Spor kurumsal yapılanmaya sahip bir alandır. Sporun bugün bildiğimiz anlamda bir organize yapıya ulaşması zamanla olmuştur. Bazı araştırmacılara göre on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar olan dönemdeki egzersiz ve oyun faaliyetlerine spor demek mümkün değildir (Guttmann, 2006, Elias ve Dunning, 1986, Vigarello, 2007). Buna rağmen, söz konusu aktivitelerin sosyal yaşamda önemli bir yeri olmuştur. Çalışmanın ve dini aktivitelerin sosyal zamanın çoğunu aldığı bir toplumda, bahsi geçen aktiviteler onların içine karışmış ve sosyal ilişkileri, özelemleri, gerilimleri yansıtacak biçimde yer almıştır. Fiziksel aktivitelerin beden sınırlarını düzenlemede payı olduğu düşünülmüştür (Vigarello, 2007). Hatta, Elias sporu medeni bir toplum olma sürecindeki adımlar dahilinde incelemiş, on sekizinci yüzyılda siyasal alanda yaşanan gelişmelerin modern sporun başlangıcında etkili olduğunu savunmuştur. Ona göre, İngiltere’de siyasal gelişimin Avrupa’nın geri kalanına göre hızlı olması sayesinde parlamenter sistem gelişmiş, Fransa gibi ülkelerin aksine merkezi bir yönetimin olmaması fark yaratmıştır. Merkezi olmayan sistem ve siyasal bilinç ile kulüpler gibi küçük sosyal örgütlenmelerin yaygın olması sayesinde pek çok modern spor, İngiltere’de gelişmiştir (Elias ve Dunning, 1986). Guttmann (2006) sporun sayısallaşma ve ölçüme dayalı olması nedeniyle bilimin ve sekülerleşmenin ışığında gelişmiş bir alan olduğunu savunmaktadır. Sporun sağlığı desteklediği, sağlam bireyler yarattığı ve hastalıklarla mücadelede yeri olduğu savunulmuştur. Önemi giderek artıran hijyen vurgusuyla beraber hareketin önemi vurgulanmıştır (Semenza, 2003; Vigarello, 2007). Ayrıca, eskilere dayanan bir argüman olan sporun askeri alanda faydası olduğu savı varlığını sürdürmüştür (Semenza, 2003).

Sosyal örgütlenme biçimlerindeki değişim, ulusların sporları benimsemesine doğru ilerleyen süreci hızlandırmıştır (Elias ve Dunning, 1986; Vigarello, 2007) Dünyadaki düzenlilikleri ortaya çıkarmayı hedefleyen bilimlerin öne çıkardığı geometrik şekiller gibi evrenle yeni ilişki kurma biçimleri, danslarda yer bulmaya, sarayda sunulan dans gösterilerinde söz konusu figürler bale içerisinde çokça görülmeye başlamıştır. (Vigarello, 2007). Oyunlarda beden rolüne verilen dikkat giderek artmıştır. Böylece bir kültür oluşmuş, soylu ve zarif değerleri öğrenmek için belirli kaynaklardan eğitim almak gerekli hale gelmeye başlamıştır (Elias ve Dunning, 1986; Vigarello, 2007). Bu anlatının karşısında yer alan örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, İtalya’da “spezzatura”nın sporun doğasına dair nezaketi öne çıkardığı, gerçek fiziksel müdahalelerdense atletik duruşun sergilendiği dikkat çekmektedir (Semenza, 2003) Futbolun on altıncı yüzyılda sert ve şiddet içeren, sokaklarda yapılan bir aktivite olmasına rağmen daha kurallı ve inceliğe dayalı halinin de var olduğunu açıklayanlar bulunmaktadır (Hanson ve Harland, 2012).

Bazı oyunlar beceriye dayalı ve edepli görülürken, iddiayı ve bahse girmeyi öne çıkaran oyunlar da bulunmaktaydı (Vigarello, 2007). Bu nedenle, on sekizinci yüzyılda bugün bildiğimiz anlamıyla sporları temsil eden kriket; tilki avının, at yarışının ve boksun yerini almıştır. On dokuzuncu yüzyılda ise futbol, “rugby”, tenis ve atletizm gibi sporlar, modern biçimlerine bürünmüştür (Elias ve Dunning, 1986). Oyunlarda en çok öne çıkan dayanışma olmuştur. Ayrıca sağlık için sporun faydaları takdir edilmiş, vücut sınırlarını düzenlemeden fit ve sağlıklı olmaya doğru ilerleyen kavramları içeren, bir zaman düzlemine oturan gelişim anlayışında yerini almıştır. Bilimsel gelişmeyle beraber bedenlerin sayılar ve oranlarla incelenmesi, on sekizinci yüzyılda bedenlerle ilgili bir hayal kırıklığı yaşanmasına ve devletten onları

geliştirmek için beklentilere neden olmuştur. Sayılarla sabitlenen adım miktarlarında yürüyüşler, perhizler ve bedenlerin ağırlıklarının ölçülerek denetlenmesi, zıplamanın yüksekliğinin ölçülmesi, koşuda zaman tutulması gibi etmenler performansı sayı üzerinden ölçerek sporu herkese yaygınlaştırmayı sağlamıştır. Hakemlik kurumu doğmuş, hız öne çıkmış, oksijen ile harcanan eforun bağlantısının keşfi ile enerji hesapları başlamıştır (Gutmann, 2006; Vigarello, 2007). Rasyonelleşme modern sporun doğuşunda bir etken olarak yer almaktadır. Ölçüm ve kayıt, modern spordan ayrı düşünülmemektedir. Söz konusu boyutlar rasyonel kültürün spordaki bazı yansımalarıdır (Guttmann, 2006). Bilimin toplumsal iklimde kazandığı ağırlığın spordaki karşılıklarını bulması gecikmemiştir. Ölçme, kontrol etme, inceleme ve dünyayı yeniden inşa etme gibi kavramlar bedeni büyük oranda kapsayan etkiler doğurmuştur.

Fransız Devrimi zamanında oyunlarda belirgin değişimler olsa da kutlamalara yakın özellikleri devam etmiştir. Sporun temelini oluşturan nüve bu tarz kutlamalardan değil, bedensel özelliklere getirilen standartlardan, kurallardan ve ölçümlerden gelmektedir. Oyunlar on dokuzuncu yüzyılda devam etse de daha az kaba ve çılgın olması için düzenlemelere tabi olmuştur. On dokuzuncu yüzyıl başında yaygınlaşmaya başlayan beden eğitimi salonları, beden algısında değişimlere neden olmuştur. Gücün, hızın, çevikliğin ölçümlerinin yapılması bu gelişmeyi hızlandıran ve somut sonuçlarıyla ortaya konmasını sağlayan bir özellik olmuştur. Bedendeki her bir kasa yönelik egzersizler gelişmekte ve beden kusurlarını gidermeye yönelik faaliyetler kendini göstermektedir (Vigarello ve Holt, 2011). Ayrıca beden hareketlerini düzenlemede eğitimin önemi ortaya çıkmıştır. Örneğin, Alman Turnen jimnastik hareketinin temsilcileri geliştirdikleri eğitim yöntemleriyle ulusal beden eğitimine katkı sağlarken göçmenler yoluyla söz konusu hareketi Amerika Birleşik Devletleri'ne taşımış ve oradaki beden eğitimi üzerinde etkili olmuştur (Pfister, 2009). Yaklaşık olarak aynı dönemde, Fransa'da bedenin düzenlenmesi için jimnastik hareketini başlatan Amoros, beden eğitimi salonlarında bu eğilimleri birleştiren yöntemlerle bir eğitim anlayışı geliştirerek jimnastiğin uygulanmasını sağlamıştır. Amoros'un öğrencileri ülke çapında ün kazanmaya başlamıştır (Vigarello ve Holt, 2011).

Bedensel aktivitelerin spora doğru evirildiği on yedinci yüzyıl sonrasında sporlar zevk olmaktan çıkıp ahlaki ve bedeni düzenleyen, devletin egemen düşünce biçimine hizmet eden hal almıştır. Sağlığın ötesine geçerek düşüncede ve fiziksel aktivitede verimli olabilmek yeni hedef olmuştur. Bedenin terbiyesi üzerine çeşitli hareketlerin ve egzersizlerin açıklandığı kalistenik gibi alanlarda, bedenin düzenlenmesi için zihnin ve kişiliğin düzenlenmesinin önemi vurgulanmıştır (Watson, 2018 [1864]). Amatörlük ruhu, on sekizinci yüzyıl sonrasında sporda kendini göstermiş, çoğu kişi bireysel sporları ve takım sporlarını çeşitli dönemlerde bir arada yapma eğiliminde olmuştur. Amatörlük, bir ödül kaygısı taşımadan egzersiz yapmaktan ve katılımı sağlamaktan başka amaç gütmemekten doğmuştur. Soylu sınıflarda değer gören aylıklığın yerini, bu tarz amatörlük almaya başlamıştır (Eitzen, 1989; Vigarello ve Holt, 2011). On sekizinci yüzyılda, sporda uzmanlık ve kurallar üzerinde günümüzdeki kadar durulmamıştır çünkü tarım işindeki faaliyetler fiziksel aktivitelerin büyük kısmını oluşturmuştur. Tarlada çalışmayan soylular ise beyefendi olmanın gereği olan at binme gibi aktivitelerle uğraşmıştır. Okullarda on dokuzuncu yüzyıldan çok önce bile toplu oyunlar gibi takımları içeren ve yetenekleri öne çıkaran oyunların oynandığı bilinmektedir. Oysa on dokuzuncu yüzyılla beraber değişen şey, kuvvetin ön planda olduğu bu aktivitelerden kriket gibi uzmanlık ve çeviklik gerektiren sporlara geçiştir. İngiltere'de kriket soylulardan kırdaki kesimlere doğru yaygınlaşmıştır (Elias ve Dunning, 1986; Vigarello ve Holt, 2011).

Eğitimde başvurulan disiplin ve ahlak anlayışını kazandırmada sporun önemi ortaya çıkmıştır. Spor ulusların bedenini tasarlaması için araçlardan önemli bir tanesini oluşturmuştur (Sheard ve Dunning, 2004; Pfister, 2009). Bedene seçkin ve arzu edilen yönde hareketlerin kazandırılması için kullanılmıştır. Kişiliği şekillendirmek için spora başvurulduğu, erdemler kazanıldığı ve onurlu yaşamın öğretildiği anlaşılmaktadır. Yarışma ve verimlilikle ilgili değerler, topluma kazandırma ve dürüst olma gibi değerlerle beraber değerlendirilmiştir. Kentsoylu değerleri temel alan bu yaklaşımlar, eski spor kültürünü reddederken amatör ruhu öne çıkarmıştır (Sheard ve Dunning, 2004; Vigarello ve Holt, 2011). Büyüyen kentler ve spor birbirini beslemiş, spor için düzenlenmiş alanlar kentlerde yer bulmuştur (Friedman ve Bustad, 2017).

Modern Olimpiyat Oyunları'nın fikir babası olan Coubertin, ilgi çekici şekilde sporun savaşa bağıni kurmuştur. Ona göre, spor ile savaş doğrudan bağlantılı değildir ama spor bedenleri savaşa hazır

tutmaktadır. Buna rağmen, sporda beden ve aklın beraber gelişimin ve sporun daha erdemli davranmak için bir araç kullanılmasında öneminin farkında olan ve bu yönde çalışmalar yürüten Coubertin, savaşta bile spor ile elde edilen karakterin fark yaratacağını savunmaktadır. Spor sayesinde savaşta dahi daha insani, daha az şiddet yanlısı ve her konuda daha yetenekli bireyler yetişeceğinden emindir (Coubertin, 2018 [1912]). Örneğin, Japonya’da ulusal beden yaratma çabası, eğitim ve disiplin aracılığıyla Dünya Savaşları öncesi ve esnasında, dövüş sanatlarının işe koşulmasıyla sonuca ulaşmıştır (Manzenreiter, 2008). Coubertin’in açık şekilde inandığı bu gelişim kurgusunu ulusların benimsememesi işten bile değildir.

Yirminci yüzyılın başında spor hala büyük oranda İngiliz icadı, orta ve üst sınıflarca daha çok benimsenen bir uğraş olarak görülmüştür. Jimnastik kuralcı doğasıyla savaşlardaki yenilgilerden sonra gelişmiştir. Örneğin, Ling’in İsveç’te gelişen jimnastiği buna işaret etmektedir (Vigarello ve Holt, 2011). Ayrıca, Avrupa’dan Amerika’ya pek çok ülkede jimnastik gelişmiştir. Almanya, Fransa, Slav ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu jimnastik hareketleri arasında örneğin Almanya’daki “Turnen” hareketi siyasal bir harekettir ve ulusal bir boyutu vardır çünkü performansı ulusal hedeflerle buluşturmaktadır. Fransız etkisindeki Alman ulusunu geliştirmekle başlayan çaba, Alman göçmenler sayesinde Amerika Birleşik Devletleri’ne uzanan bir etki yaratmıştır. Almanya’yı taklit eden Slav ülkeleri de olmuştur (Pfister, 2009). İngiltere’de etkili olan spor ise yarışmanın kendisini öven, aşırı kuralcılık değil eşit şartlarda yarışmayı öne çıkaran, bireysel farklılara değer katan bir alan olmuştur. Bilimde yalnızca özel kasların değil genel egzersizin faydası ve oksijenin ve solunumun faydalarının ortaya konması gibi faktörler jimnastiğin popüleritesinin azalarak sporun öne çıkmasını hızlandırmıştır (Vigarello ve Holt, 2011). Her şeye rağmen, on dokuzuncu yüzyıl sonunda ağırlık jimnastikte olmuştur ve bu ancak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçek anlamda değişmiştir. Ulusların arasındaki rekabet ise kendilerine uygun olan beden yaklaşımlarını uygulama mücadelesini içermektedir. Bu mücadelede çeşitli sporların zamanla öne çıkması, sporun beden siyasetindeki konumunu ortaya koymaktadır.

Yirminci yüzyılda, spor derneklerinin demokratik yapısı nedeniyle iyi vatandaşlar yetiştirmedeki yeri ve gençler arasındaki popülerliği artmıştır. Zamanın parçalanması, ölçüm tekniklerinin gelişmesi gibi faktörler antrenmanı ön plana çıkarmıştır. Antrenman, atların yarışlara hazırlanmasından gelen bir kelimedir ama spora uyarlandığında beslenme düzeninden beden hazırlanmasına kadar süreçleri içerisine almıştır. Pratik yapmanın gelişim ve performans açısından önemine dikkat çekilmiştir. Bedenin normalde verebileceğinden fazla enerjiyi verebilmesini sağlamak hedeflenmiştir. Yirminci yüzyılın başında dahi antrenman yerleşik bir düzen haline gelmeye başlamış ve antrenörlerle çalışma alışkanlığı baş göstermiştir (Vigarello, 2006). Amerika Birleşik Devletleri’nde bireysel gelişim motivasyonu ile birleşen beden söylemleri, vücut geliştirme de erken dönem hallerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yirminci yüzyılın başında dahi bu uğurda ilaç kullanımına kadar varan gelişim yolları denenmiştir (Andreasson ve Johansson, 2019). Bedenin ölçülerek çalışmanın sonuçlarının fiziksel görünümüne ve performansa yansımalarını tespit etmek yaygınlaşmıştır (Vigarello, 2006). Amerika Birleşik Devletleri’nde, bu dönemde, günümüzün popüler sporlarının yaygınlaştığı dönem yaşanmıştır. Basketbol, beyzbol gibi bazı yeni sporlar yaygınlaşırken atletizm gibi alanlarda ulusal sporcuların başarıları takdir görmüştür (Buckley ve Walters, 2010).

Bu gelişmelerle birlikte dışarıda olan beden yüceltilmekte, plaja, kıra gitmek gibi faaliyetler özendirilmekte ve dış görünüşte belirli standartların yakalanması önem kazanmaktaydı. Fazla kilolu olmanın hastalıklara açık olmayı getirdiği giderek daha çok ortaya konmaktaydı. Tembelliğin karşısında çalışmak ve iç disiplin söz konusu söylemlere ekleniyordu. Dikkati vererek spor yapmak ve konsantrasyon için disiplin savunulmuştur. Spor yapanların sayısı Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra artmıştır. Sporun ulus bazında geliştirilmesi için Fransa’da bröve verilmeye başlamıştır (Vigarello, 2006). Amerika Birleşik Devletleri’nde ise spor yarattığı kahramanlar ile hem topluma yön veren ve başarıyı öne çıkaran örnekler ortaya koymuş hem de yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde sıkıntılı dönemler geçiren toplumun uğraşı haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri örneğinde dikkat çekici olan medyanın bu yöndeki rolüne dikkat çekilmektedir (Nelson, 2005). Gençlerin spor yapması, ulusun hedeflerini yakalamak ve sosyal düzen için sporun rolü vurgulanmıştır. Spor popülerliğini artırmış, yaygın olarak izlenmeye başlamış, başarılı sporcular ulusal kahramanlara dönüşmeye başlamıştır. Televizyonun yaygınlaşması, boş zamanı düzenleme çabaları

söz konusu duruma katkıda bulunmuştur. Beden üzerinden sınırların zorlanması ve çok yüksek hedeflerin yakalanabileceği inancı ile beden, bir sonsuzluk kültürü yaratmaktadır (Vigarello, 2006). Sonsuzluk kültürü tam da ulusların ihtiyaç politikalarını inşa edebileceği bir zemine oturmaktadır. Ulusların adeta ezelden beri var olan birliklermiş gibi kendini sunma isteğinde bedene başvurması, bedenin niteliğinden gelen bir eğilimdir.

Sporu insanlığın gelişiminde bir mihenk taşı, insanlığın gelişiminin bir sembolü olarak ele almak beden odaklı çalışmaların azımsanmayacak bir kısmı tarafından benimsenmektedir. Elias ve Dunning (1986)'in medeniyetin gelişiminde sporun yerine değindikleri kuramı, Elias'ın figürasyonlar olarak kavramsallaştırdığı, sosyal birlikler yaratma ve gelişim idealleriyle buluşan bir spor anlayışını öne çıkarmaktadır. Elias ve Dunning'in kuramında medeniyetin Batı merkezli olarak geliştiği iddiası, endüstrileşmiş toplumların tek düze ve resmiyete dayalı yaşam biçiminde sembolik bir yarışma ruhu sayesinde stresin boşaltımının mümkün olduğu bir işlevi yerine getiren spor savıyla buluşmaktadır. Sporun aynı zamanda soylu kültürünün vücut bulduğu pratikler içerdiği ve nezaketin vuku bulduğu bir alan olduğu savunulmaktadır. Şehirleşme ile şehirlerde yerleşik olarak ortaya çıkmaya başlayan toplumsal sınıflar, sporun gelişiminde etkili olan kitleleri yaratmıştır. Topluluk halindeyken nasıl hareket ettiğimizi görmek için spora yer vermek tercih edilmeye başlamıştır çünkü sporun nispeten sert çekişmeleri gizleyen yapısı, daha ciddi sosyal oluşumların dinamiklerini ortaya koyan işaretler sunmaktadır (Jonasson, 2003). Sporun bir eğlence atmosferi içerisinde insanları bir araya getirme ve sert çekişmelerdense rahat bir atmosferde çeşitli sembollerini yaşatma imkânı sunması, ulusal ve uluslararası ilişkiler için dikkat çekici sonuçlar doğurmaktadır.

Modernleşme, sporu anlamak için referans noktası kabul edilen dönemleri açığa çıkarmada karşımıza çıkmaktadır. Sporun ortaya çıkışında zaman ile ilgili teknolojilerin yeni örgütlenme biçimleri gibi gelişmelerin payı olduğunu savunan (Eichberg, 2007) kuramcılar bulunmaktadır. Aynı zamanda, sporun modernleşme ile özdeşleştirilmesine tamamen katılmayan kuramcılar mevcuttur. Jonasson (2003) sporun modern bir kavram olmadığını savunmaktadır. Ona göre, sporun geniş ve dar anlamları vardır ve sporun dar anlamı modern dönem ile özdeşleşen değerlerle beraber var olan ve modernliği besleyen bir kavram olarak ele alınabilmektedir. Her şeye rağmen, bugün bildiğimiz anlamıyla sporun belirli bir dönemden sonra oluştuğunu görmek mümkündür. Modern öncesi dönemdeki sporu andıran faaliyetler daha çok oyunlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sporun dinamiklerinin oluşması için, zamanın etkili şekilde parçalanması ve ölçümü, performansın etkili istatistiklerle takibi, ödül ve yarışma sistemleri gibilerinin bir araya gelmesi gerekmektedir. Sporla sağlıklı nesiller yetiştirilmesi ve sporun bir tür planlı üretim aracı olması nedeniyle sanayileşme ile bağını kurmak mümkündür. Sporun gelişiminde uluslar açısından çalışacak insan gücü yetiştirmenin olduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bir disiplin ve beraber hareket etme kültürünü içerdiği için tercih edilmiştir (Eichberg, 2007). Modern dönemin önde gelen uluslarından olan Amerika Birleşik Devletleri, spor ve ulusal boyutlarının incelenmesinde öncülük etmiştir. Bazı araştırmacılar (Andrews, 2006) Amerika Birleşik Devletleri'nin spor ekonomisinin gelişiminin en etkili gözlemlendiği yerlerden biri olduğunu savunmaktadır.

Uluslar, spor ekonomisinin yaratılmasında rol oynamaktadır. Sporun ekonomisi hakkında Amerika Birleşik Devletleri'nin öncü rolünü kapitalizmin gelişiminde ve geç kapitalist dönemin yönlendirdiği ilişkilerde bulmak mümkündür. Delaney (2003) stadyumların inşasında yapılan tercihlerin yönlendirilmesi açısından ekonomik kaynakların dağılımında sporun kullanımını, neoliberalizmin etkilerini incelemektedir. Giulianotti (2009) küreselleşmeyi tetikleyen bir faktör olarak sporun rolünü vurgulamaktadır. Spor; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik küresel birliğin oluşumu için gerekli şartların oluştuğu bir alandır. Söz konusu birlik, ulusları da kapsayan sosyal grupların ortak bir noktada buluşmasına dair imkanların potansiyelini artırmaktadır.

Sporun uluslar açısından ekonomi dışında bir arada ele alındığı çeşitli konular bulunmaktadır. Günümüz sporunda adil bir yarışma ortamı olması adına çeşitli çalışmalar ortaya koyan Loland (2002), ahlaki olarak düzenleyici etkiye sahip değerlerin ve adalet yaklaşımlarının kılavuzluğunda sporun adil bir alan olacağını savunmaktadır. Bedeni, ulusal başarı adına illegal yollardan manipüle etmenin zararına değinmektedir. Van Dyck (2012) ve Coakley (2017) çocukların spor yapmasına çağdaş toplumun atfettiği öneme dikkat çekmektedir. Ulusun geleceğini inşa etmek adına sporun üzerinde sıklıkla durulmaktadır.

Ulusların başarısı rekabet ortamının spora yansımaları sağlamaktadır. Sporda rekabeti sağlayan boyutlardan biri, güçlü bir ulusu kendi yarattığı sporda yenerek gücünü ispat etmek olmuştur. Çeşitli ulusların başarılarının arkasındaki temel faktörlerden biri bu olmuştur (Guttmann, 1994). Sporun ulus başarısını öne çıkarmak için kullanılması, popülizm (Tomlinson ve d., 2021) ve sporun belli bir etnik gruba veya ırka ait gibi görülmesi (Duning, 1999) sonuçlarını doğurmaktadır. Sporcuların kimlikleri, ulusları ve başarıyı temsil edecek şekilde yorumlanabilmektedir (Cole ve d., 1998). Tüm bu kuramlar ulus, beden ve spor ilişkisini ortaya koysa dahi modernleşme ve beden tasarımı ile ulus ve beden ilişkisi üzerinde daha çok durulması yerinde olacaktır. Beden tasarımı, günümüz uluslarının spor gibi beden pratikleri ve toplumsal yaşamın ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarında derinden etkileyen izler taşıdığı dikkat çekmektedir.

Ulus ve beden ilişkisini ortaya koyan çağdaş kuramcılardan önde gelenlerinden biri Foucault'dur. Foucault modern spor ile ilgili doğrudan analizlerde bulunmamış olsa da beden ile ilgili yaklaşımları pek çok alanda ilgi görmektedir. Spor ile bağlantılı olarak bu ilişkiyi açıklayan kuramcılardan bir kısmı ağırlıklı olarak Foucault'nun yaklaşımından faydalanmıştır. Bunlar arasında toplumsal cinsiyet ağırlıklı olarak çalışmalar ortaya koyan Cole (1996, 2004) ve Andrews (1993) bulunmaktadır. Cole beden ve teknolojinin etkileşimini spor odaklı olarak incelemekte ve cinsiyetin kültürel boyutuna odaklanmaktadır. Bunun yaparken politikaların rolünün beden pratikleri üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmaktadır ve ulusun politikaların geliştirilmesindeki yerine değinmektedir. Andrews ise sporun, toplumdaki güç ilişkilerini, imtiyazlılar ve imtiyazlı olmayanlar arasındaki farkı bedende yansıtabilecek şekilde düzenlenmiş bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu farkı yaratan yapılardan önde gelenlerinden biri ulus devlet olarak yer bulmaktadır. Foucault'nun gözetim ve biyoiktidar kavramını spor ekseninde ele alan Vigarello (1978), beden üzerine çalışmaların spor konusundaki merkezi konumunu ortaya koymuştur. Bahsi geçen çalışmada, bedeni yönlendiren iktidar odaklarında ulus devlete yer verilmektedir. Bu noktadan itibaren beden modernleşme ilişkisinde beden tasarımı ve sporla bağını ortaya koyan çalışmalara değinmek yerinde olacaktır. Ardından, Türkiye özelinde modernleşme ve beden tasarımının aldığı biçimler spora değinerek ele alınacaktır.

Beden Tasarımı ve Uluslaşma

Uluslaşma modernleşme ile ilişkili bir kavramdır. Modernleşmenin izlerinin sürülebileceği kavramsal alanlar olarak toplumsal boyutlarıyla siyaset, ekonomi ve kültür öne çıkmıştır. Bilimde yaşanan gelişme tıp ile bedene müdahale edilebileceği ve yaşama dair çeşitli alanlarda gelişmeler kaydedilebileceği inancını beraberinde getirmiştir. Bilimde Aydınlanmadan sonra yaşanan ilerleme, yirminci yüzyılda ağırlığını korumuş ve bedene müdahaleler devam etmiştir. İdeolojiler ise hem bedenden etkilenen hem de beden üzerinde etkiler yaratan boyutlar kazanmıştır. Siyaset alanında ise ulus devletlerin toplumların imajını belirleme gayreti bedenle ilgili çalışmaları içermiştir. Ayrıca, ekonomik alandaki gelişmeler ulusların beden politikalarında etkili olmuştur. Ulusların ortaya çıkışı, sanayileşme, ulus-devletlerin kurulması, dinin kamusal ve özel alandaki tezahürlerinin sorguya açılması ve bilimdeki gelişmeler ile beraber vuku bulmuştur.

Uluslaşmanın yukarıda bahsi geçen mahiyetini anlamak için uluslaşma kavramının tanımına ve kavrama dair sosyoloji alanında kuramsal yaklaşımlara değinmekte fayda vardır. Uluslaşma, millet olma sürecini tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü). Millet, "Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğudur". (Türk Dil Kurumu Sözlüğü). Ulusların oluşumunu ve özelliklerini ele alırken temel bir ayrım öne çıkmaktadır. Ulusların arasındaki ayrımların tarihin ilk dönemlerinden beri var olduğunu savunan argümanlar ile tarihi uzantıları olmasına rağmen ulusların yakın dönemde oluşmuş olduğunu savunan argümanlar bulunmaktadır (Coakley, 2018). Diğer bilimsel alanlarla karşılaştırıldığında, yakın dönemde tanımlanmış bir alan olan sosyolojide, ilk dönem kuramcılarının ulusla ilgili argümanları, ulusların varlığını daha çok yakın döneme temellendirecek şekilde geliştirmiştir. Buna rağmen, ilk dönem kuramcılarında ulusların mahiyeti ve kökleri ile ilgili derinlemesine tespitler bulmak güçtür. Ne var ki, ulusla ilgili parçalardan oluşan savlar, ileriki dönemde kuramcılar üzerinde etkili olmuştur. Durkheim ve Weber'in etkisini Gellner, Smith gibi kuramcılarda görmek mümkündür. Çatışmaya odaklı boyutlarıyla Marx'ın etkisi hissedilen Kedourie'nin

yanında, modernleşme tartışmalarına temas eden Anderson yer almaktadır (Thompson ve Fevre, 2001). Anderson (1983), Gellner (1983) ve Kedourie (1960) gibi kuramcıların ulusların modern kavramlar olduğu savına bazı yönlerden katılan Smith (1983), modern uluslar ile modern öncesi kökler arasında bir bağ bulunduğunu savunmaktadır. Kedourie'nin savında ulusların dinamik karakterinin göz ardı edildiğini açıklamaktadır.

Smith (2009)'in açıklamaları, sembollerin etkinliğini yansıtan bir ulus yaklaşımını içermektedir. Beden imgesinin sembolik boyutu, beden imgesi ve ulus ilişkisinde söz konusu yaklaşımın önemini açığa çıkarmaktadır. Smith, Durkheim'ı takip ederek ritüeller ve sembollerin önemini benimserken Weber'in modern devlet kuramındaki rasyonel yapıyı ve toplumda öncü kişilerin edindiği rolü benimsemektedir. Dahası, Durkheim'ın birliklerin ardında yer alan birleştirici unsurların birden ortaya çıkmadığı ve dönüşüme dair tespitlerine yer vermektedir (Thompson ve Fevre, 2001). Beden ve uluslaşmanın bir arada ele alındığı konular; bedenün görünümü, faşizmin bedene yaklaşımı, güzellik açısından bedenün hedefler doğrultusunda konumlandırılması, Viktorya döneminde cinsiyet ve disiplin odağında beden ve yirminci yüzyılın dinamikleri içerisinde bedenün konumunu içermektedir (Whiffin, 2016). Bedenün günümüzde sosyolojik incelemede artan önemi, günümüze dair yeni çerçeveler oluşturacak araştırmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Uluslaşma ve modernleşmenin beden üzerinde, modernleşme özellikleri açısından, etkileri olduğu gibi, bedenler değişimin yaratılmasında rol oynamıştır. Batı'da yirminci yüzyıla doğru iyice şekillenmiş olan uluslaşma ülküleri, beden tasarımının imparatorluklar döneminden miras kalan tarzını alıp uyarlayarak spor ile harmanlamış ve beden duruş şekline verilen önemi vurgulamıştır. Söz konusu ülküler, yirminci yüzyılın ilk çeyreği ardından üçüncü çeyreğine kadar etkili olan iki kutuplu dünya düzeni ekseninde ulusun beden ve spor ile ilişkisini kurmuşlardır.

Coubert'in, on dokuzuncu yüzyılda iyice belirginleşen, tıbbın ve bedeni bilimle yönetmenin öne çıktığı bir söylemin uzantısını oluşturmaktadır. Coubert'in insanların modernleşme ile değişen dünya düzeninde yaşadıkları hızlı değişim nedeniyle tabi oldukları mutsuz ve sağlıklı halin, spor sayesinde iyileşeceğine inanmıştır. Spor, bir oyun olarak kültürün yaratım sürecinde bedenün enerjisini düzenlemekte ve yeniyi inşa etmekte etkili olmuştur. Hem Nazi Almanya'sında hem de Sovyetler Birliği'nde spor yalnızca makinelerin değil insanların da değişebileceği ve üretebileceğine inanç ile gelişmiştir. (Hoberman, 1984). Askeri ve teknolojik gelişmeye uyumlu bireyler ve toplum yaratmak ise bilim odaklı gelişen bir diğer hedefi oluşturmuştur. Hem bireylerin bedenlerini disipline ederek hem de toplumsal organizasyonu sağlayarak askeri ve teknik anlamda üstünlük kurmak, Aydınlanmadan sonra Batı'ya atfedilen başarıların kökeninde yer alan önemli faktörlerden biri olmuştur. Söz konusu başarıların kökeninde yer alan özellikler, on dokuzuncu yüzyılda gelişmeye başlayan kitle sporları ve fiziksel kültür çalışmalarında benimsenmiş, yirminci yüzyıla da aktarılmıştır. Almanya'da on dokuzuncu yüzyıl başından itibaren etkili olan Turnen hareketi, temelinde Alman geleneklerinin yer aldığı, bedeni düzenlemek adına eğitimi işe koşan ve bu yönleriyle uluslaşma projesi ile sıkı bağları olan bir toplumsal beden hareketidir. Yaklaşık aynı dönemde İsveç'te Ling tarafından geliştirilen toplumsal jimnastik hareketi ise bilimselliği, basitliği ve söz konusu basitlik sayesinde herkesin katılımı ve toplumsal birliği hedeflemiş, ulusun beden ülküsünde bir araya gelmesine ön ayak olmuş bir beden yaklaşımıdır. İngiltere'de sert ve kırsal karaktere sahip oyunların spor olarak düzenlenmesi, eğitimle toplumu geliştirmeyi amaçlayan ulus devletinin oyunları, kurallar ve İngiliz karakterindeki nezaket ile buluşturup "fair play"i ön plana çıkarması ile neticelenmiştir. Böylece ortaya çıkan sporlar, modern sporların temelindeki yapı taşları olarak kabul görmektedir. Ulus adına savaşma olgusu, söz konusu gelişmeler neticesinde yüceltilmiş ve askeri biçiminden farklılaşmıştır (Pfister, 2003). Almanya'da kültür ülküsü etrafında birleşmiş ulusu koruyacak gardiyanların yaratılmasında kültür anlayışının bedenle buluşması hedeflenmiştir. Almanlar ulusal karakteri yansıtmayan İngiliz spor anlayışını eleştirse de İngiltere'de de profesyonellik eleştiriye tabi tutulmuş ve amatör bir karakterin peşinden koşulmuştur. Bu nedenle Almanya'da ve tüm Avrupa'da spor anlayışı zamanla benimsenmiştir (Reicher, 2020).

Almanya, İsveç ve İngiltere'de ortaya çıkan beden yaklaşımlarının, ulus devleti kurma süreci ile bağı vardır. Almanya'da sanayide gelişme arzusu ve farklı monarşiye ait yapıları ulus idealinde birleştirirken

dışarıdan tehditleri engelleme çabası Turnen hareketine karakterini kazandırmıştır. Modern ulusun ihtiyaç duyduğu iş gücü kadar Fransız tehdidine karşı savaşta yer alacak asker yetiştirme ve dışarıya karşı birlik olma arzuları öne çıkmıştır. İsveç benzer şekilde, zamanla bir tehdit halini alan Rusya'ya karşı savaşta etkili olması için ve sınırları aşacak derecede örnek bir beden projesi yaratmak için jimnastiği öne çıkarmıştır. İsveç jimnastiğinin erkekliği ön plana çıkaran Viking köklerine sadık yapısı bunu desteklemektedir. Buna rağmen, İsveç ulusal projesinin bir parçası olarak hedef koşulan herkes tarafından uygulanabilmesi ilkesi, kadınların da katılımını sağladığı için pek çok ülkede benimsenmiştir (Pfister, 2003). İngiltere'de, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin aksine spor, bireysel aktiviteye yönelik, yerel faktörlerin egemenliğinde gerçekleşmiş ve sanayileşmenin bireysel boyutu öne çıkmıştır (Szymanski, 2008). İngiltere'de sanayileşmenin yoğun etkisi, spor kültürünün oluşmasında hem kitlelerin etrafında bir araya geldiği bir kavram olmuş hem de modern dünyanın ritim ve beden gerekliliklerinin uygulandığı bir alan olmuştur. Spor yaklaşımı zamanla farklı beden yaklaşımlarının etkili yönlerini de adapte edip rekabeti düzenleyerek öne çıkmıştır. Günümüzün spor kavramına daha çok yaklaşan, on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başı spor yaklaşımı, Batı'dan dünyaya yayılan bir rota izlemektedir (Pfister, 2003). Fakat ulusal spor yaklaşımları geliştirerek egemen ülkelere çeşitli spor branşlarında üstünlük sağlayabilmek, uluslaşmasını daha geç sağlamış ülkelerin bazı zamanlarda önemli başarılar kazandığı bir meydan okuma olmuştur (Guttmann, 1994).

Hoberman (1984) bedeninin duruş şeklinin, güç ile bağı olduğunu savunmaktadır. Bireysel bedeninin olduğu kadar ulus devletinin beden politikasının bir duruş şeklini temsil ettiğini açıklamaktadır. Verimlilik, atletizm gibi değerler beden politikasına adapte edilebilmektedir. Beden imgesi bu uğurda zihinlerdeki bir tarz olarak işe koşulmaktadır. Hoberman'a göre sağ ve sol ideolojiler bedeninin ulusal açıdan tasarımına farklı yaklaşmaktadır. Hoberman söz konusu farkı liderlik yaklaşımlarına atıfla ele almaktadır. Bedenin duruş şeklinin hem liderliği yansıtmada hem de beden politikalarının mahiyetini yansıtmada etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sağ eğilimli yönetimler atletik duruşu benimserken, sol eğilimli yönetimler düzene bağlılığı temsil eden duruşları benimsemiştir. Sağın eğilimini temsil eden kendini beğenen beden anlayışı, askerliğin antik dönemlerden beri siyasete açtığı kapıdan en cesur ve güçlü olanın geçtiği ilkel bir düzende etkili olmaktadır. Modern dönemde söz konusu imge, sporcu ve güçlü lider imajına evrilmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında etkili olan faşist rejimlerde söz konusu imaj, spor ve kas gücünü öne çıkarırken daha liberal sağ görüşlerde kahramanlığın sunumu öne çıkarılmaktadır. Faşist düşünce biçiminde zaman ve mekânda insanın hâkim olması, ilerlemesi, hızı yakalaması ve üstün bir yapıya sahip olması üzerinde durulmuştur. Komünist yönetimlerde ise enerji ve hızın serbest halinden öte yönlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Komünizmde liderin halka atfetmiş olduğu, emeği ve çalışmayı öne çıkaran beden üstünlüğü öne çıkarılmıştır. Liderin böbürlenmesinden kaçınıldığını düşünmek mümkündür. Örneğin Çekoslovakya'da Batı ve Kuzey Avrupa'da gelişen beden yaklaşımlarındaki erkeksi tavır benimsenmemiş, disiplin ve düzen vurgulanmış, spora bilimsel yaklaşımlar geliştirilmiş ve sosyalist rejimin sonuna kadar sosyalizmin gerçek yaşamdaki, yani pratikteki uygulamasını temsil etmiştir (Roubal, 2003).

Toplumun imajı, liderin imajı haricinde beden ile özdeşleşen bir başka boyutu oluşturmuştur. Faşist ideolojide toplumun biyolojik bir vücut gibi görülmesi kabul görmektedir ve insana benzetme sayesinde toplumun kendisinin güçlü ve atletik görünümünün sembolik ifadeleri yer bulmaktadır. Komünizmde ise Marks'ın düşüncelerinden hareketle, biyolojik vücut benzetmesi tamamen dışarıda bırakılmasa dahi toplumun devlet bünyesinde bir bütün olarak görülmesinden proleteryanın rolü üzerinde durulmuştur. Proletarya atletik özellikler sergilemekten uzaktır ve öjenik beden üstünlüğü argümanları burjuvanın ürünü olarak görülmektedir. Sporun devlet nezdinde yüceltilmesi sağ tandansta yer bulurken sağın radikal savunucuları arasında Nietzsche gibi ırklar arasında ayırım yaparak beden ve karakter farklarını vurgulayan düşünürlere başvurulmuştur. Sol eğilimli çevreler ise bedendense akıl üzerinde durmuştur. Faşizmin büyüme, gelişme, üreme, ilerleme gibi bedene atfettiği ve yücelttiği kavramları, beden hakkında bir yanlış bilinç ile özdeşleştirmiştir. Yeni bir şeyin inşası, faşizmde yer bulan bir argüman olarak yaratımın, yıkımı barındırmadan mümkün olup olamayacağı sorusunu akla getirmiştir. Devrimin mümkün olması için sert ve güçlü proletaryaya ihtiyaç olup olmadığı dikkate değer bir sorudur (Hoberman, 1984). İtalya, İspanya gibi faşist yönetimlerin altında yer almış ülkelerde spor ve özellikle futbol, itibar kazanmanın aracı ve yönetimi

pekiştirmenin aracı olmuştur (Tunis, 1936). Sporun ilk olimpiyatlardan itibaren kazandığı ritüel benzeri birleştirici etkisi, sol kanattaki hareketlenmeyi sağlayacak psikolojik dinamiklerin yaratılmasında etkili olma potansiyelini taşımıştır. Nitekim komünist devletler, sporda başarı uğruna çeşitli programlar uygulayarak ulusun bedenini tasarlamak adına sporda başarıyı yakalamaya çalışmıştır. Sonrasında faşist yönetimlerden siyaseti devralan ülkelerde ve sosyalist ülkelerde spor, toplumun bedenini tasarlamak için benimsenmiştir. Buna rağmen, yirminci yüzyılın ortasına doğru spor kitlesel özelliğinden sıyrılmış ve tüketimin öne çıktığı bir hal almıştır (Hoberman, 1984). Tüketimle sporun bağı, örnek gösterilecek bireyler üreten ve vatandaşını özendiren ulus devlet yaklaşımını değiştirmemiştir. On dokuzuncu yüzyılda güçleri, duruşları, karakterleri ile örnek olarak sunulan jimnastikçilerin yerini alan sporcular, tüketim ağırlıklı olarak dahi olsa beden yaklaşımında örnek olarak öncülük etmişlerdir (Roubal, 2003).

Modernleşme öncesi ve sonrası ekonomik boyut göz önünde bulundurulduğunda sanayileşmenin etkisini hissetmek mümkündür. Beden tasarımı üzerine pratikler de böyle bir ortamda gelişmiştir. Ulus devleti kalkındırarak iş gücünü yaratmanın bir aracı spor olmuştur. Fakat, spor iş gücü yaratmanın ötesine geçerek farklı ekonomik unsurlar ile bağlar oluşturmuştur. Roubal (2003) kitlesel spor hareketleri ile üretime dönük modern toplum arasında kurulan sıkı bir bağ olmasına rağmen, spordaki estetik beden yaklaşımının tam da bu bağı görünmez kılmaya yaradığının altını çizmektedir. Bu nedenle dikkatli bir sorgulama ile hayali cemaat (Anderson, 1983) olarak ulusun birleştirici özelliğinin sporda öne çıkarıldığı ve estetik ile sınıf farkları ve etnik farklar gibi ayrımların göz önünden uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle tek tip, homojen, bir arada görüntü sergileyen spor yaklaşımları öncelikli olarak tercih edilmiştir. Almanya’da İngiliz etkisi ile benimsenen sporlar, işçi sınıfı arasında yoğun ilgi görmüştür (Reicher, 2020). Bu hareket zamanla Avrupa’nın en büyük işçi sınıfı spor hareketine dönüşmüştür. İşçi sporu hareketleri, tüm Avrupa’da, burjuvanın rekabet ve ödül kültürüne karşı çıktığı için sert mücadeleyi daha az içeren spor dallarını tercih etmiştir (Tunçkol ve Şahin, 2011). Sporun öncelikle burjuva tarafından sahiplenilmesine tepki olarak işçiler, kendi spor hareketini oluşturmuş ve sporlar işçi sınıfı arasında büyük oranda kabul görmüş ve kitleselleşmiştir. Aynı zamanda, jimnastik akımı etkisini kaybetmeye başlamıştır. İngiltere’de ise sporun yaygın kitlesi yine işçi sınıfı arasında yer almıştır. Jimnastiğin yaygınlığının azalmasında, işçilerin olimpiyatlar gibi ulusun ön plana çıkabileceği yerlerde bulunmayı reddetmeleri rol oynamıştır. Böylece, Alman karakterine sahip çıkan jimnastik merkezli beden tasarımı yerini spor almıştır. Yirminci yüzyılın yarısından sonra ise sınıfsal spor hareketleri ulus ve beden arasındaki ilişki bulanıklaşmış ve spor daha profesyonel ve farklı bir prestij alanı olmuştur (Reicher, 2020).

Sporun günümüzde daha çok seyirciye dönük ve endüstriyel yönü öne çıksa da uluslar açısından sağlam temellere dayanan geçmişinde beden tasarımıyla ilişkisinin rolü vardır. Bedenin vücut geliştirme, fit olma, sağlıklı olma gibi bireysel hususiyetlere yansıyan güncel tasarım dinamiklerinde devletin payı daha görünmez olsa da sağlıklı beden söyleminin ulus devlet ile ilişkisi güçlüdür. “İki savaş arasında ...devletlerini veya uluslarını temsil eden sporcular, hayali cemaatlerinin önde gelen temsilcileri olmuştur” (Hobshawn, 1990, s.143). Dahası, sağlıklı bedenler ulus devletin devamlılığı için ve vatandaşların denetimi için dün olduğu gibi bugün de önem arz etmektedir. Bunu spor organizasyonlarının neredeyse tamamının milli bir yarışma platformu biçiminin olmasından ve sporda milli ritüellerin öneminden bile anlamak mümkündür.

Türkiye’de Beden Tasarımı Aracı Olarak Sporun Uluslaşma ve Modernleşme ile İlişkisi

Türkiye’de beden tasarımı spor odaklı olarak beden terbiyesi kavramı ağırlıklı olarak incelenmiştir (Akin, 2004). Cumhuriyet öncesi ve sonrasında uluslaşma ve modernleşme çabalarının bedendeki tezahürü beden terbiyesi ile ilgili olduğundan, söz konusu sürece eşlik eden ahlaki düzenlemeler ile beden üzerindeki devlet kısıtlarını vurgulayan söylemler ile beraber ele alınmıştır (Çağlı, 2011). Beden terbiyesi, beden eğitimi ile yakından alakalıdır. Söz konusu alakayı sorgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Günay 2013). Beden terbiyesi çerçevesinde oluşan sosyal birlikler, ulusların gelişiminde etkili yapılar oluşturmuştur. Beden terbiyesinin uluslaşma ile bağı, Osmanlı Devleti’ndeki azınlıklar ve Türk tarihi açısından önem arz etmektedir (Günay, 2017). Bunların yanında Türk Ocakları ve Halkevleri gibi halka

temas eden kurumlarda beden pratiklerinin aldığı biçimleri inceleyen araştırmalar mevcuttur (Candan ve Bağırğan, 2010).

On dokuzuncu yüzyılda Avrupa’da jimnastik önceliğinde gelişen beden hareketleri, Osmanlı Devleti’nde karşılığını bulmuştur. Osmanlı toplumunda modernleşme alanındaki dönüşümlerin çoğunda öncülük eden askeri okullarda beden eğitiminin yer bulması bedene olan bakış açısında değişimlere işaret etmektedir. Askeri okulların yanında Galatasaray Sultanisinde beden eğitimi dersleri verilmiştir. Söz konusu eğitimin içeriğinde Avrupa’dan getirilen jimnastik hocaları etkili olmuştur. Beden eğitiminin bir bilim dalı olarak görülmeye başlaması biraz daha zaman almıştır. Selim Sırrı Tarcan’ın Avrupa’da edindiği bilgiler, bu anlamda etkili olmuştur. Zamanla özel beden eğitimi okulları açılmış, Selim Sırrı Tarcan’ın Maarif Bakanlığı’nda genel müfettiş olması ile liselerde beden eğitimi dersleri verilmeye başlamıştır (Günay, 2013). Tarcan’ın beden eğitimi alanında verdiği katkılar, öğretmen yetiştirme ve günlük yaşamda beden eğitiminin desteklenmesi boyutlarını da içermiştir. Kadın eğitimcilerin de rol alması için çalışmış, Coubertin ile iletişime geçerek olimpiyat ruhunun yakalanmasında öncülük etmiştir (Demirhan ve Konukman, 2012). Osmanlı Devleti döneminde uluslaşma ile ilgili bir diğer önemli gelişme sosyal birlikler oluşturma şeklinde olmuştur. Osmanlı Devleti’ndeki azınlıklar spor yoluyla, önceleri var olan siyasi birlikleri genişletmiş veya yenilerini oluşturmuştur. Tanzimat’tan Meşrutiyet’e uzanan dönemde bahsi geçen birliklerin düzenli hale gelmesi milliyetçilik hareketlerinin rolünü vurgulamaktadır. Türk ve Müslümanlar arasında da spor birlikleri kurulmuştur. Spor birlikleri hem jimnastik hem de yirminci yüzyılın başından itibaren hızlıca yaygınlaşan futbol dallarında daha çok yer almıştır (Günay, 2017).

Devletin yurtdışına eğitime gönderdiği ve beden terbiyesi yaklaşımının gelişiminde etkili olan kişilerden biri olan Selim Sırrı Tarcan, beden yaklaşımına dair politikaların belirlenmesi konusunda en önde gelen isim olmuştur. Selim Sırrı Tarcan beden eğitimi konusunda, modernleşme projesinin önemli temsilcisi olarak yeni nesillerin sağlıklı yetişmesi üzerinde sıklıkla durmuştur. Nesil ve gençlik kavramları hızlı dönüşüm geçiren toplumlarda öne çıkmaktadır, bu nedenle söz konusu kavramlar modern kavramlardır. Türkiye’de yeni nesillerin arzu edilen nitelikte yetiştirilmesi için yönlendirilmesi önemsenmiştir. Hem Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde hem de cumhuriyetin ilk dönemlerinde Batılı beden yaklaşımları benimsenmiştir. Selim Sırrı Tarcan yetiştirilmek üzere İsveç’e gönderilmiş, İsveç jimnastiğini, her tür bireyi (kadınlar, engelliler, yaşlılar dahil) spor yapmaya teşvik ettiği için benimsemiştir. Tarcan, eğitiminin etkisiyle spor kadar folklor gibi milli unsurların beden anlayışında yeri olması gerekliliği üzerinde durmuş, Beden Terbiyesi kurumunda başmüfettişlik yapmış ve radyo veya kitap gibi kitlesel araçlarla kitlelere ulaşarak beden eğitimi vermiştir. Oturmanın öne çıkarıldığı ve ayakta, dik, kendinden emin durmanın neredeyse ayıp kabul edildiği toplumda, yeni bir anlayış geliştirmeye çalışmıştır. Beden eğitiminin kadınları kapsayacak şekilde gelişmesinde rol oynamıştır. Jimnastik festivalleri düzenlenmesini sağlamış, ırkın geliştirilmesini ve rekabeti öne çıkaran Alman jimnastiğinin Türkiye’de ilerlemesini istemese de bunun önüne geçememiştir (Lüküslü ve Dinçşahin, 2013). Selim Sırrı Tarcan, Türk beden tasarımı ve uluslaşma ilişkisinde önemli bir rol oynamıştır. Selim Sırrı Tarcan’ın çalışmaları ile düzenlenmiş ve dinamik, canlı gençleri gözler önüne sermesi sayesinde kendine inancını yitirmiş Türk milletine bir inanç aşılmasında rol oynamıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün bu harekette ulusu canlandırıcı bir yön bulduğu ve Selim Sırrı Tarcan’ın beden ritmini düzenleyen marşları gibi beden eğitimi yöntemlerinden etkilendiğinin farkına varılmıştır (Şinoforoğlu, 2020). Türkiye’de beden politikalarının erkekliğe dayalı geliştiği tezini savunan bir araştırmacı olan Krawietz (2014), azınlıkların egemenliğinde gelişen futbolda, Türk ulusal düşüncesinin gelişmesiyle Türk kulüpleri kurulması ve futbolun Türk erkek izleyicisi ve sporcusunun alanı yapılmaya çalışılmasına değinmektedir. Erkek çocukların maçlarda yer alması adeta bir erkeklik ritüeline dönüşmüştür. Ancak, Krawietz beden tasarımı devlet eliyle uygulanmaya çalışılan feminizmin altını çizmektedir. Ayrıca, ona göre geleneksel beden pratiklerinin modern dünyaya başarılı uygulandığı alanlardan biri dans diğeri ise güreştir. Türk sporcularının güreş alanındaki başarısı, uluslaşma idealinde ortaya konan beden tasarımı yer bulan gelenekselin modern kotasında eritilmesinin bir sonucudur.

Beden alanında modernin gelenekselle buluşmasında, Türk kültürünü yorumlayarak Avrupa’da ortaya çıkan beden hareketlerine uyarlamak önemli bir mihenk taşı olmuştur. Bu konudaki çalışmaları ile öne çıkan isim ise Selim Sırrı Tarcan’dır. Tarcan, yirminci yüzyılın başında Coubertin ile görüşmeler

yaparak ülkesinin olimpiyatlara katılımının imkanlarını sorgulamıştır. Antik Yunan'dan gelen beden pratiklerini günümüze adapte etme anlayışıyla yeni bir spor kültürü yaratan ve son derece modern bir kavram olan olimpiyatlara katılım, Tarcan'ın vizyonunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen, dönemin ortamı gereğince hemen harekete geçememiştir (Tarcan, 1948). Osmanlı Devleti yalnızca 1912 Stokholm Olimpiyatları'nda yer almıştır ve Selim Sırrı Tarcan'ın bu yöndeki çabaları etkili olmuştur (Şinoforoğlu, 2020). Meşrutiyet yıllarında ise beden hareketlerinin farkında olan Tarcan, halkı harekete geçirecek eylemlerde bulunmuştur. Olimpiyat komitesi kurulmasına ön ayak olmuş, ilerleyen dönemde çeşitli kuşaklardan toplumun üyelerine vücuda nasıl bakılması gerektiğini anlatmıştır (Tarcan, 1946). İkinci Meşrutiyet sonrası ise beden terbiyesinin bilim olarak uygulanması ve ulusal bir eğitim projesinin parçası olması gereğine dikkat çekmiştir. Vücudu geliştirmenin ötesinde çok boyutlu bir bilim olduğunu İsveç'te geçirdiği dönemde fark etmiştir. Bilim ışığında eğitilen zihin gibi beden eğitimi, yine bilim sayesinde zihin ve karakterde etkileri olan kapsamlı ve olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Sporcu ise vücudundaki kaslar kadar beyindeki kasları ve iradesini doğru kullanan bir kişidir (Tarcan, 1936). Ulusal ideallerle özdeşleşen bir başka boyut, sağlıklı ve doğru yaşlanan nesiller yetiştirme çabası olmuştur. Genç kalmanın ve sağlıklı yaşlanmanın önemine değinen eserler ortaya koyan Selim Sırrı Tarcan, yaşam sürecini yönetmenin ulus açısından önemini farkındadır (Elçioğlu ve Kırmıhoğlu, 2011). Sağlık alanı ile temas eden bu eğilimde, beden tüm parçalarının bütün bir beden terbiyesi tarzı ile sağlıklı olacağı vurgulanmıştır. Tarcan, sağlıklı duruş ve çocukların doğru yetiştirilmesinin temininde beden terbiyecisine görev düştüğünü açıklamaktadır. Ayrıca, sporun yeni bir akım olduğu için değil, kişisel ve ulusal gelişim için doğru yapılması, onu etkili kılmaktadır (Tarcan, 1932). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, nüfusunu savaşta yitirmiş ve yorgun düşmüş bir ulusu hem beden hem de zihin olarak güçlü ve sağlıklı kılmak ve askeri alanda hazır kuşaklar yetiştirmek kadar sporun gelişimi sayesinde beden terbiyesini geliştirmek, Tarcan'ın ulusal hedefler dahilinde beden odaklı olarak verdiği önemli katkıların ne derece geniş çaplı olduğunu ortaya koymaktadır. Dahası, bedende ortaya çıkan ahlaka uygun olmadığı düşünülen davranışları, rol modeller ve örnekler çerçevesinde biçimlendirme imkânı, beden terbiyesi alanında ortaya çıkmıştır. Sporun bir yarışma olması, yarışmanın erdemli yapıldığı, kazanmak kaybetmekten daha büyük değerlerin benimsendiği bir alan sunması nedeniyle sporun ahlak gelişimindeki rolünü vurgulamıştır. Üremenin, güçlenmenin, askeri hazırlığın, sporun ve tüm bunların ulus odaklı olmak üzere sosyal ilişkilerdeki yerini anlamak, Tarcan'ın katkılarını daha iyi kavramayı sağlamaktadır (Akin, 2004).

Modernleşme sürecine eşlik eden ulus devletlerin doğuşu ve varlığını sürdürme çabası, bedenleri yaşamı yönlendirme ve kitleleri bir kimlik altında buluşturup ulusun mensupları halinde yer almalarını temin etmek için kontrol etme eğilimini doğurmuştur. Yirminci yüzyılın öncesi ve hemen ardından gelen dönem, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de, sporun beden bahsi geçen kontrolünde kullanılmasına şahitlik ederken sonraki dönem tüketim odaklı spor anlayışına dönüşmüştür. Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde, ırkın geliştirilmesi, sağlık ve nüfus kontrolü hedeflerine ulaşılması ve askeri anlamda avantaj sağlayacak bedenlerin yaratılması için spor işe koşulmuştur. Devlet merkezli politikaların etkin yürütülmesi, pek çok politikanın olduğu gibi, beden konusundaki hedeflerin ulusal bir seferberlik boyutunda, görev bilinciyle yapılmasını beraberinde getirmiştir. Savaşlarda alınan başarısızlıklar gibi etmenlerin etkisinde gelişen beden anlayışları, Osmanlı Devleti'nde hızlı şekilde benimsenmiş ama uygulaması zaman almıştır (Akin, 2004). Uygulanan politikalar bazında ele alındığında, başarıya ulaştığı kabul edilen projelere örnek olarak Kızılay kampları verilebilmektedir. Söz konusu kamplarda, güçsüz çocuklar yaz tatillerinde güçlendirilmiş ve terbiye verilmiştir (Bulut, 2007). Erken Cumhuriyet döneminin en önemli beden meziyetleri nüfusu büyütme ve güçlü gençler yetiştirme olmuştur. Savaşların her an vuku bulması ve tehditler nedeniyle beden terbiyesinde ulusun savaşa hazır tutulması gayesi de güdülmüştür. Türkiye'de beden tasarımının adeta askeri bir nizam ve dayanıklılık izleri taşımasının nedeni büyük oranda bahsi geçen motivasyondur. Beden terbiyesinin devlet eliyle ve büyük bir gayretle yürütülmesi bazen halkın bazı kesimlerince benimsenmeyen çabaları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca sporun zamanla çeşitli toplumsal bölünmelerin temelinde yer almasında politikaların etkisi olmuştur (Akin, 2004).

Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde uluslaşma ve spor ekseninde dikkat çeken konulardan biri kadın bedeninin terbiyesi olmuştur. Batı'daki beden yaklaşımlarına benzer şekilde geliştirilen Türk beden

terbiyesi yaklaşımında, erkeklerle eşit bir konumda olmaktan çok ataerkinin hizmetinde kadınlar yetiştirilmesi hedeflendiği iddiaları yer almaktadır. Hayatın, uğrunda savaşılan bir alan olarak resmedildiği beden anlayışında, mücadelede sıkı ve güçlü olmak öne çıkmıştır ve eğitimle aktarılması sağlanmıştır (Arat, 2008). Buna rağmen, Türkiye’de beden eğitiminin kadınların katılımıyla gelişen bir alan olarak var olduğuna dair açıklamalar da bulunmaktadır. Ulusun eğitim hedefleri doğrultusunda kadınlar beden eğitiminde erkeklerle karşılaştırılabilecek öncü rollerde yer almışlardır. Ulusun benimsediği İsveç jimnastiği alanında eğitim almış olan öncü kadın beden eğitimciler, karma eğitimin dahi tartışıldığı bir dönemde kıyafetten bedene bakış açısına yeniliklerin odağında yer almıştır (Altunya, 2021). Tarih içerisinde yer alan bu tarz farklı bakış açıları, günümüzde kadınların sporda ulusal olarak konumlandırıldığı yerle ilgili ayrılıklara ışık tutmaktadır.

Türkiye’de uluslaşma sonrası, Batı’da yirminci yüzyılın ortasına kadar etkili olan, işçi sporu hareketleri, çeşitli etkiler bırakmıştır. Türkiye’de işçilerin spor yapması temin edilmeye çalışılmıştır. İşçilerin yaşam alanlarına spor tesisleri gibi imkanlar sağlanması için gayret gösterilmiştir. Türkiye’de siyasal yaşamda işçi hareketlerinin karşılığını bulmaması, işçi sporu hareketlerinin de etkili olmasının önüne geçmiştir (Türkmen, 2012). Osmanlı Devleti’nde Avrupa’dan örnek alınan spor yaklaşımlarının benimsenmesi askeri okullarda ilk karşılığını bulmuştur. Jimnastiğin egemenliğindeki spor faaliyetleri, Osmanlı Devleti’nde askeri okullar içerisinde yaygınlaşmıştır. Böylece çalışanlar arasında beden eğitiminin yayılması askeri alanda gerçekleşmiştir (Soyer, 2004). Avrupa’da işçi sporu hareketlerine doğru uzanan bir sürecin benzerinin Osmanlı Devleti’nde yaşanmamasını bu duruma yormak mümkündür. Buna rağmen, spor politikalarının geliştirilmesinde, spor ve beden anlayışı oluşturulmasında Batı’da vuku bulan işçi sporu hareketleri pek çok etki yaratmıştır. Devletin, cumhuriyetin ilk yıllarından sonra pek çok politikada merkezi konumda olması, spor konusunda da merkezîyetçi ve kontrolcü olmasına ve işçi hareketlerinin engellenmesine yol açmıştır. Fakat, cumhuriyet dönemi spor kurumlarından Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı gibi kurumların çalışmalarını başarılı bulanlar azımsanmayacak sayıdadır. Yerel boyutta etkin olabilen Türk Ocakları gibi cemiyetler, siyasal nedenlerle çok fazla desteklenmemiştir. Spor faaliyetleri, Türkiye’de temelde, yurt dışında eğitim almış kişiler ve Osmanlı Devleti’nde azınlık mensuplarını temsil eden gruplar tarafından yapılmıştır. Bu anlamda, işçi hareketleri gibi tabandan hareketler yerine devletin inisiyatifi ile ilerleyen beden terbiyesi faaliyetleri bulunmaktadır. (Türkmen, 2012). İşçi hareketlerinin beden ve çalışma ile ilişkisinde, Türkiye’de ön planda olmayan ama fikir dünyasını şekillendiren bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, işçi hareketlerinin katılımcı ruhunun uygulamada yeterince yer bulmasa da Türkiye’de beden terbiyesi ve spor söyleminde etkili olmasından anlaşılabilir.

Türkiye’de, günümüzde sporun ekonomi ve siyaset boyutlarıyla kol kola yönler barındıran bir alan olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’de en popüler spor haline gelen futbol, spora genel bakış açısını ortaya koyan çıkarımlar sunmaktadır. Sporun popüler bir alan haline gelmesi, ulusal ve küresel anlamda sporun Türkiye’de pek çok boyutla etkileşim halinde olmasını ortaya koymaktadır. Spor, siyasetin etki alanında yer almış uğrak olagelmıştır. Bu ilgi, bugün de sporu hem bazı söylemleri yaygınlaştırmak, kontrol etmek ve kitleleri yönetmek hem de spor içerisinde çeşitli söylemlerin üretiminin sağlanmasını amaçlamıştır. Milliyetçilik bu söylemler arasında öne çıkan ve erkeklikle ilgili argümanlara eşlik eden bir boyut oluşturmaktadır. Kulüplerin yöneticileri, siyasal ve ekonomik ortama hep duyarlı olmuşlardır (Gökacı, 2008). Kulüplerin ve siyasetin karşılıklı ilişkisi, kitlelerin eğilimleri ile ilişki içerisinde gelişmektedir. Futbol, Türkiye’de ilk kulüpler kurulduğundan beri çeşitli birliklere ev sahipliği yapmıştır. Bu birlikler, kendi döneminin özelliklerini yansıtan dinamikler taşımıştır. Bunlardan biri uluslaşma olduğu gibi, günümüze uzanan bir diğeri şiddet olgusudur. Şiddetin futbolda dışa vurulan hali, futbolun gösteri endüstrisi olarak sunumu, medyanın rolü ve Türkiye’de toplumsal gelişmelerin sosyolojik analizleri ile alakalıdır. Medya futboldaki ekonomik potansiyelin farkındaki güç odaklarını destekler mahiyettedir. Endüstrileşmenin önemli odaklarından olan medyanın rolü giderek önemini artırmaktadır. Medyada yansıtılan spor olgusu, basit ve halk seviyesinde olmasına dikkat gösterilen bir tarzdadır. Bu noktaya gelmeye neden olan süreç ise Türkiye’nin zaman içerisinde yaşadığı toplumsal değişimlere uzanmaktadır. Türkiye’de yirminci yüzyılın ortalarından itibaren kendini gösteren kente göç, kente adapte olmakta zorlanan kitlelerin kolay bir birlik oluşturma aracı olan futbola tutunmasını sağlamıştır. Kente göçtükten

sonra mutsuzluklarını ve tepkilerini futbola yansıtarak daha yumuşatılmış bir ortamda gösterme şansı bulan kitleler, şiddeti artırmaktadır (Sert, 2000).

Türkiye'de sporda başarı hikayelerinin günümüzde medyada bulunduğu yer bile ulusun spora bakışı ile ilgili fikir vermektedir. Beden tasarısının başarısı ile bağı kurulan sporda başarı söylemi, aynı zamanda, Türkiye'nin kendine has toplumsal dinamiklerini temsil etmektedir.

Sonuç

Tarihin farklı safhalarından beri bedenler çeşitli sosyal örgütlenmelerin merkezinde yer almıştır. Spor bedene dayalı bir alan olarak sosyal birliklerin sembollerini taşımaktadır. Bedenin sosyal bir birlik olarak algılanabileceğine dair varlık ve bilgi temelli yaklaşım, sosyal bilimlerde söz konusu birliklerin daha etkili biçimde açığa çıkarılması imkanlarını sunmaktadır. Bu çalışmada bahsi geçen bakış açısı, tarihe ve günümüze uyarlanarak bedenlerin sosyal birlikler olarak ulusların yaşatılmasında oynadığı role dikkat çekmekte benimsenmiştir. Araştırmada son dönem beden, spor ve uluslaşma ilişkisi üzerine bakış açıları ortaya koyan kuramcılardan faydalanılarak, sporun geçmişten bugüne bedeni biçimlendirme ve bedenin kendini ifade alanı olarak uluslaşmayı ön planı çıkarmada oynadığı rol incelenmiştir. Araştırmaların ortaya koyduğu gibi, dünyada ve Türkiye'de beden, spor ve uluslaşma arasındaki ilişki yüzyılın başından bugüne güçlü olagelmıştır.

Spor sosyolojisinin odağında yer alan temel konulardan biri bedendir. Spor sosyolojisi çalışmaları arasında, bedenin tarihini beden hareketlerinin ve beden şeklinin, duruşunun büyük yapılar tarafından belirlenmesi olarak görenler azımsanmayacak yer tutmaktadır. Beden çağlar boyunca biçimlendirilmiş, hareketleri yönlendirilmiş ve adeta söylemlerin somutlaştığı alanı temsil etmiştir. Dahası, bedenler söylemleri yaratan bir zemini de oluşturmuştur. Spor bedenin pratiklerdeki karşılığını bulduğu başlıca alanlardan olmasıyla giderek daha çok ilgi görmektedir. Yakın dönemde spora olan ilginin bedenin söz konusu boyutunun öne çıkmasıyla ilgili olduğunu düşünmek, çalışmaların bağlamları göz önünde bulundurulduğunda makuldür. Bedenin sosyal boyutunu ortaya çıkaran bu tarz çalışmalar, sporun sosyal boyutunun bilimsel açıdan potansiyelini ortaya koymaktadır. Beden, spor ve ulus ilişkisini ele alan çalışmalarda sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlar ekseninde sonuçlar ortaya konmuştur. Sporda sosyal gruplar görünürlük kazanmakta, beden politik ortam ile etkileşim halinde var olmakta, endüstriyel gelişmelerin etkileri hissedilmekte, büyük bir endüstri yaratılmakta ve beden pratikleri karşılığını bulmaktadır.

Spor ve uluslaşma arasındaki ilişki dikkate değerdir. Sporu modern bir kavram olarak görenler ve görmeyenler arasındaki fark, uluslar ve sporun beraber gelişimini açıklamada öne çıkmaktadır. Modern bir kavram olarak sporu tanımlayanlar, rasyonalite, ölçüm, beden kontrolü, disiplin, sayısallaşma, yaşamın değişen ritmi gibi özellikler nedeniyle sporun modern olduğunu vurgulamaktadır. Diğerleri ise sporun zamanla bu özellikleri kazansa da eskiden beri sporun var olduğunu savunmaktadır. Öte yandan, modernleşmenin dinamiklerini benimseyen uluslar, sporu modern değerleri uygulamada araç olarak kullanmıştır. Pek çok ülkede ortaya çıkan jimnastik akımları, ulusların spora ilgisiyle bütünleşen boyutlar kazanmıştır. Önceleri modern değerler ve aristokratik değerlerin dönüştürülmesi ile biçimlenen spor, insanları bir arada hareket etme ve bedenleri yönlendirmenin aracı olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda ise yeni bir rekabet kültürü ve amatör spor kültürü doğmaya başlamıştır. Kitlelerin sağlık olarak iyi durumda olmasını sağlamak ve hazır bir işgücü oluşturmak ulusların spora yöneliminde rol oynamıştır. Ayrıca, savaşa hazır olmak veya eğitim gibi getirilerin üzerinde durulmuştur. Dahası, sporun sosyal birlikler oluşturmadaki etkinliği takdir edilmiştir. Sporun birlikler oluşturmadaki katkısı, sendikal hareketler gibi toplulukların yasaklandığı ülkelerde, sporun birlikler oluşturmada öne çıkmasını sağlamıştır. Endüstrileşmenin gelişmesi, yirminci yüzyılda sporun bireysel bir gelişim aracı olarak yer almasını beraberinde getirmiştir. Yüzyılın ortasında soğuk savaşın atmosferi, ulusların sporcu yetiştirme ve spor imkanlarını yaratarak yeni nesilleri yetiştirmedeki gücünü ortaya koyan bir kavram olmasına neden olmuştur. Günümüzde sporun, bahsi geçen süreçlerden izler taşıdığı ve yeni dinamikler yarattığı görülmektedir. Spor yoluyla kitlelere ulaşmanın etkinliği, günümüzde benimsenmeye devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihini ve bugününü anlamak için bedeni ve sporu incelemenin, sosyal birlik olarak uluslaşma ve modernleşme ile alakalı pek çok boyutu ortaya çıkardığı dikkat çekmektedir. Ulusun gelişiminde bedene sağlık, üreme, sosyal birlikler oluşturma, eğitim ve vücudun askeri amaçlar gibi ulusal hedefler doğrultusunda geliştirilmesi boyutunda önem atfedilmiştir. Dahası, ulusun karakterine uygun bireyler yetiştirilmesi adına bedenin üretime katkıda bulunması ve denetlenmesi, ahlaklı ve bilinçli vatandaşlar yetiştirilmesi için işe koşulmuştur. Günümüzde ise Türk toplumunun geçirdiği süreçlerin izlerini taşıyan ve onları yansıtan bir spor anlayışının, pek çok sosyal boyutu ortaya çıkardığı için araştırmalardaki yerini artırdığı ve daha fazlasına uygun bir zemin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: MK, TP; Veriyi düzenleme: MK, TP; Veri Analizi: MK, TP; Finansman sağlama: MK, TP; Araştırma: MK, TP; Yöntem: MK, TP; Proje yönetimi: MK, TP; Kaynaklar: MK, TP; Yazılım: MK, TP; Gözetim: MK, TP; Onaylama: MK, TP; Görselleştirme: MK, TP; Taslak metin yazımı: MK, TP; Gözden geçirilmiş metin yazımı: MK, TP.
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynakça

- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve yavuz evlatlar*. İletişim: İstanbul.
- Altunya, N. (2021). *Türkiye’de beden eğitiminin öncü kızları*. Ankara: Cumhuriyet Kitapları.
- Anderson, B. 1991 [1983]. *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. (2nd ed.). Londra: Verso.
- Andrews, D. (1993). Desperately seeking michel. *Sociology of Sport Journal*, 10(2): 148–167.
- Andrews, D. L. (2006). *Sport, commerce, culture: essays on sports in late capitalist america*. Peter Lang Publishing.
- Arat, Z. F. (2008). Kemalism and Turkish women. *Women and Politics*, 14(4), 57-80.
- Birrell, S., & Cole, C. L. (1990). Double fault: Renee Richards and the construction and naturalization of difference. *Sociology of Sport Journal*, 7(1), 1–21.
- Buckley, J., & Walters, J. (2010). *Sports in America 1900-1919*. (2nd ed.). Chelsea House Publications.
- Bulut, T. (2007). Cumhuriyet’in bir gençlik projesi olarak Kızılay kampları (1936- 1950). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(14), 103-135.
- Candan, N., & Bağırhan, T. (2010). Türk ocaklarından halk evlerine: Türkiye’de sporun erken dönem öyküsü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(3), 17-32.
- Coakley, J. J. (2017). *Sports in society: issues and controversies*. New York: Mc Graw Hill Education.
- Coakley, J. (2018). ‘Primordialism’ in nationalism studies: theory or ideology? *Nations and Nationalism*, 24(2), 327-347.
- Cole, C. L. (1996). American jordan: p.l.a.y., consensus, and punishment. *Sociology of Sport Journal*, 13(4), 366–397.
- Cole C. L., Giardina M. D., & Andrews D.L. (2004). Michel Foucault: studies of power and sport. Giulianotti R. (Yay. haz.), *Sport and Modern Social Theorists* içinde (ss. 207-223). Londra: Palgrave Macmillan.
- Coubertin, P. (2018 [1912]). Sport and warfare. *The Philosophical Journal Of Conflict And Violence*, 2, 351-354.
- Delaney, K. J., & Eckstein, R. (2003). *Public dollars, sport stadiums: the battle over building sports stadiums*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Demirhan, G., & Konukman, F. (2012). Selim Sırrı Tarcan: a pioneer in the development of physical education and sports in Turkey. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 54(1). 41-48.
- Dunning, E. (1999). *Sport matters: sociological studies of sport, violence and civilization*. Londra: Routledge.
- Dyck, N., & Archetti, E. P. (2003). *Sport, dance and embodied identities*. Londra: Routledge.
- Eichberg, H. (2007). *How to study body culture*. Idrottsforum. <https://idrottsforum.org/>
- Eichberg, H. (2009). Body culture. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 46(1), 79-98.
- Eitzen, D. S. (1989). The sociology of amateur sport: an overview. *International Review for the Sociology of Sport*, 24(2), 95–105.
- Elçioğlu, Ö., & Kırımlioğlu, N. (2011). Çağdaş beden eğitiminin gelişmesine öncülük eden Selim Sırrı Tarcan’ın gözünden: vakitsiz ihtiyaçlarının sebepleri ve daima genç kalmanın sırları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 42-43.
- Elias, N., & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement: sport and leisure in the civilising process*. Oxford: Blackwell.
- Friedman, M. T., & Bustad, J. (2017). Sport and urbanization. R. Edelman ve W. Wilson (Yay. haz.), *The Oxford Handbook of Sports History* içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Giulianotti, R., & Robertson, R. (2009). *Globalization and football*. New York: Sage.
- Glass, C. (2008). *Gender, sport & nationalism: the cases of Canada and India*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. <https://digitalcommons.usf.edu/etd/262>

- Gökaçtı, M. A. (2008). "Bizim için oynadı": Türkiye'de futbol ve siyaset. İletişim: İstanbul.
- Guttmann, A. (1994). *Games and empires: modern sports and cultural imperialism*. [Oyunlar ve İmparatorluklar: modern sporlar ve kültürel emperyalizm]. Columbia University Press: Columbia.
- Guttmann, A. (2006). The development of modern sports. J. Coakley ve E. Dunning (Yay. haz.). *Handbook Of Sports Studies* içinde (ss. 248-259). Londra: Sage.
- Günay, N. (2013). Atatürk döneminde Türkiye'de beden eğitiminin gelişimi ve Gazi beden terbiyesi bölümü. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 85, 72-100.
- Günay, N. (2017). Osmanlı Devleti'nde kurulan spor cemiyetleri ve jimnastik derslerinin milliyetçilik hareketlerindeki rolü. *Bellekten*, 292, 917-946.
- Hanson, H., & Harland, A. (2012). The 16th century football. *Procedia Engineering*, 34, 373-378
- Hoberman, J. M. (1984). *Sport and political ideology*. University Of Texas Press: Austin.
- Hobsbawm, E. (1990). *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. [1780'den bu yana Uluslar ve ulusçuluk: program, mit ve gerçeklik]. Cambridge University Press: Cambridge.
- Johansson, T., & Andreasson, J. (2019). Bodybuilding and fitness doping in transition. Historical transformations and contemporary challenges. *Social Sciences*, 8(3).
- Jonasson, K. (2013). *Sport has never been modern*. University Of Gothenburg.
- Kedouri, E. (1960). *Nationalism*. London: Hutchinson
- Krawietz, B. (2014). Sport and nationalism in the republic of Turkey. *The International Journal of the History of Sport*, 31, 336-346.
- Llwellyn, M. P., & Gleaves, J. (2016). *The rise and fall of olympic amateurism*. University of Illinois Press.
- Loland, S. (2002). *Fair play in sport: a moral norm system*. Routledge: New York.
- Lüküslü, D., & Dinçşahin, Ş. (2013). Shaping bodies shaping minds: Selim Sırrı Tarcan and the origins of modern physical education in Turkey, *The International Journal of the History of Sport*, 30(3), 195-209.
- Manzenreiter, W. (2008). Sports, body control and national discipline in pre-war and wartime Japan. *Leidschrift: Brood En Spelen. Sport Als Kracht In De Samenleving*, 23, 63-83.
- Millet. (t.y.). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde. <https://sozluk.gov.tr>
- Nelson, M. (2005). Sports history as a vehicle for social and cultural understanding in American history, *The Social Studies*, 96(3), 118-125.
- Newman, J. (2017). Outstanding academic titles. Choice Magazine. <https://www.choice360.org/choice-picks/category/outstanding-academic-titles/>
- Pfister, G. (2003). Cultural confrontations: German turnen, Swedish gymnastics and English sport: European diversity in physical activities from a historical perspective. *Culture, Sport, Society*, 6(1), 61-91.
- Pfister, G. (2009). Epilogue: gymnastics from Europe to America. *The International Journal Of History Of Sport*, 26(13), 2052-2058.
- Reicher, D. (2020). Nationalistic German gymnastic movements and modern sports: culture between identity and habitus. *Historical Social Research*, 45(1), 207-225.
- Roubal, P. (2003). Politics of gymnastics: mass gymnastic displays under communism in Central and Eastern Europe. *Body and Society*, 9(2), 1-25.
- Seippel, O. (2018). Topics and trends: 30 years of sociology of sport. *European Jopurnal Of Sport And Society*. 15(3), 288-307.
- Semenza, G. M. C. (2003). *Sport, politics and literature in the English renaissance*. Delaware: Newark.
- Serra, P. (2015). Sociology of sport. S. Rudansky-Kloppers ve J. Styrdom (Yay. haz.), *Principles Of Sports Management* içinde (ss. 355-364). Oxford: Oxford University Press.
- Sert, M. (2000). *Gol atan galip: futbola sosyolojik bir bakış*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Sheard, K., & Dunning, E. (2004). *Barbarians, gentlemen and players: a sociological study of the development of rugby football*. Routledge.
- Şinoforoğlu, T. (2020). *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç jimnastiği*. Spor Yayınevi: İstanbul.
- Şinoforoğlu, T. (2020). Türkiye'nin erken dönem olimpizm serüveni ve ay-yıldız'ın olimpiyat oyunları'nda ilk resmi temsili (1896-1921). *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 18(Özel Sayı), 21-55.
- Smith, A. D. (1983). Nationalism and classical social theory. *British Journal Of Sociology*, 34(1), 19-38.
- Smith, A. D. (2009). Ethno-Symbolism And Nationalism: A Cultural Approach. New York: Routledge
- Soyer, F. (2004). Osmanlı Devleti'nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) beden eğitimi ve spor alanındaki kurumsal yapılanmalar ve okul programlarındaki yeri konusunda bir inceleme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 209-225
- Szymanski, S. (2008). A Theory of the Evolution of Modern Sport. *Journal of Sport History*, 35(1), 1-32.
- Tarcan, S.S. (1932). *Beden terbiyesi, oyun-jimnastik-spor*. Devlet Matbaası: İstanbul.
- Tarcan, S. S. (1942). *Spor pedagojisi*. Cumhuriyet Gazetesi.
- Tarcan, S.S. (1946). *Hatıralarım*. Türkiye Yayınevi.

- Tarcan, S. S. (1948). *Yeni ve eski olimpiyatlar*. Ülkü Basımevi: İstanbul.
- Thompson, A., & Fevre, R. (2001). The national question: sociological reflections on nation and nationalism. *Nations and Nationalism*, 7(3), 297-315.
- Tomlinson, A., & Clift, J., & Boykoff, J. (2021). Populism in sport, leisure and popular culture: setting the scene. B. C. Clift (Yay. haz.), *Populism In Sport, Leisure And Popular Culture* içinde (ss. 3-25). New York: Routledge: New York.
- Tunçkol, H., M. & Şahin, M., Y. (2011). Worker's sport movement in Germany. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 27-35.
- Tunis, J. R. (1936). The dictators discover sport. *Foreign Affairs*, 14(4), 606-617.
- Turner, B., S. (2008). *The body and society: explorations in social theory*. Londra: Sage.
- Türkmen, M. (2012). *Siyasal toplumsallaşma aracı olarak beden eğitimi ve spor: işçi sporları ve Türkiye'deki etkileri (1923-1938)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Uluslaşmak. (t.y.). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde. <https://sozluk.gov.tr>
- Vigarello, G. (1978). *Le corps redresse*. Editions Universitaires: Paris.
- Vigarello, G. (2006). Bedeni çalıştırmak. A. Corbin, J.J. Courtine ve G. Vigarello (Yay. haz.), *Bedenin Tarihi 3: Bakıştaki Değişim: 20. Yüzyıl* içinde. (S. Özen çev.). İstanbul: YKY.
- Vigarello, G. (2007). Egzersiz yapmak, oyun oynamak. A. Corbin, J.J. Courtine ve G. Vigarello (Yay. haz.), *Bedenin Tarihi: Rönesans'tan Aydınlanma'ya* içinde. İstanbul: YKY.
- Vigarello, G., & Holt, R. (2011). İşlenen beden, 19. yüzyılda jimnastikçiler ve sporcular. A. Corbin, J.J. Courtine ve G. Vigarello (Yay. haz.), *Bedenin Tarihi 2* içinde. İstanbul: YKY.
- Watson, J., M. (2018 [1864]). *Watson's manual of calisthenics*. Palala Press.
- Whiffin, S. (2016). Body image and notions of nationalism and modernity. *Brighton Journal of Research in Health Sciences*, 1(2). <https://blogs.brighton.ac.uk/bjrhs/2016/02/09/body-image-and-notions-of-nationalism-and-modernity/>